

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Κάστρο Ιωαννίνων

Το Κάστρο των Ιωαννίνων στη σημερινή του μορφή οικοδομήθηκε από τον Αλή Πασά στις αρχές του 19ου αιώνα ακολουθώντας τις αρχές του προμαχωνικού συστήματος, περιλαμβάνοντας τμήματα της βυζαντινής και της αρχαίας οχύρωσης (εικ. 1). Στο πλαίσιο του έργου «Αποκατάσταση Εξωτερικών Τειχών Κάστρου Ιωαννίνων» (χρηματοδότηση Γ΄ ΚΠΣ 2006-2008), πραγματοποιήθηκαν ανασκαφές με στόχο τη διερεύνηση και ανάδειξη των παλαιότερων οικοδομικών φάσεων του.

Στον περίδρομο του τείχους αποκαλύφθηκαν στοιχεία της βυζαντινής οχύρωσης (τμήματα του τείχους - πύργοι) ενταγμένα στο οθωμανικό έργο (εικ. 2). Στο εσωτερικό της στοάς δεξιά της κεντρικής πύλης του κάστρου, όπου είναι ορατά τμήματα της υστεροβυζαντινής οχύρωσης (13ος αι.), έγιναν ανασκαφικές τομές, κατά τις οποίες αποκαλύφθηκε η θεμελίωσή τους επί ελληνιστικού τείχους, το οποίο πλησίον της πύλης της οδού Φιλανθρωπικών διαμορφώνει πύργο κάτω από τον αντίστοιχο βυζαντινό (εικ. 4). Κινητά ευ-

ρήματα από τον ίδιο χώρο δίνουν στοιχεία για κατοίκηση στο κάστρο ήδη από την κλασική περίοδο.

Στο εσωτερικό του κάστρου, στις υπώρειες της βόρειας ακρόπολης στην απαλλοτριωμένη έκταση, μεταξύ των οθωμανικών μνημείων Σουφαρί Σεράι, Βιβλιοθήκης και Λουτρών βρίσκεται σε εξέλιξη από το 2008 ανασκαφική έρευνα, κατά την οποία αποκαλύφθηκαν οικοδομικά οικιστικά κατάλοιπα ελληνιστικής, ρωμαϊκής, βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου. Τα ελληνιστικά - ρωμαϊκά οικοδομήματα, καθώς και λίγες ταφές, ανασκάφηκαν στο ψηλότερο τμήμα της κλιτύς. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει συγκρότημα δύο χώρων με χονδροειδή ψηφιδωτά δάπεδα και κτιστά θρανία πιθανόν ρωμαϊκής περιόδου (εικ. 3). Τα βυζαντινά κατάλοιπα με νομίσματα και κεραμική, που τα χρονολογούν από τον 11ο έως το 14ο αιώνα, έχουν μέχρι στιγμής εντοπιστεί στο νοτιοανατολικό τομέα του χώρου. Στους μεταβυζαντινούς χρόνους, όταν στη βόρεια ακρόπολη του Κάστρου των Ιωαννίνων οικοδομήθηκε μια σειρά θρησκευτικών και δημόσιων οθωμανικών κτηρίων (Ασλάν πασά τζαμί, μενδρεσές, μαγειρεία, λουτρά

Εικ. 1. Κάστρο Ιωαννίνων. Αεροφωτογραφία.

Εικ. 2. Κάστρο Ιωαννίνων. Περίδρομος τείχους. Ανασκαφή βυζαντινού πύργου.

Εικ. 3. Κάστρο Ιωαννίνων. Ανασκαφή στο χώρο μεταξύ οθωμανικής Βιβλιοθήκης, Σουφαρί Σεράι και Λουτρών. Χονδροειδές ψηφιδωτό δάπεδο πιθανόν ρωμαϊκής περιόδου.

Εικ. 4. Κάστρο Ιωαννίνων. Στοά Βόρεια της κεντρικής πύλης. Ελληνιστικό και υστεροβυζαντινό τείχος-πύργος.

και αργότερα η βιβλιοθήκη), φαίνεται ότι ο χώρος επιχωματώθηκε και ο οικιστικός ιστός ανανεώθηκε με νέα οικοδομήματα με κοινό προσανατολισμό με τα δημόσια.

Τα αποτελέσματα των ανασκαφών στην περίμετρο των τειχών και εντός του κάστρου των Ιωαννίνων προσφέρουν σημαντικά στοιχεία για την ιστορία της θέσης, η οποία κατοικήθηκε ήδη από τον 5ο αι. π.Χ., οχυρώθηκε από την ελληνιστική εποχή και επιβίωσε έως τα ρωμαϊκά χρόνια, ενώ το όνομά της δεν έχει ακόμη συσχετιστεί με τις αναφορές των γραπτών πηγών. Για τη μεσοβυζαντινή περίοδο, τα πενιχρά ευρήματα (νομίσματα, κεραμική) αντιστοιχίζονται με τις αναφορές των ιστορικών πηγών για μια οχυρωμένη πόλη, της οποίας το κάστρο ενίσχυσε στα τέλη του 11ου αιώνα ο Νορμανδός Βοημούνδος, με τμήματά της να σώζονται στην εσωτερική ακρόπολη. Το ισχυρό κάστρο, που

οφείλεται στις μεγάλης κλίμακας επεμβάσεις από τον Μιχαήλ Α΄ Κομνηνό-Δούκα την πρώτη δεκαετία του 13ου αιώνα και τις επιμέρους ενισχύσεις τον επόμενο αιώνα, κυρίως από τον Θωμά Πρελιούμποβιτς, ενσωματώθηκε στην εσωτερική πλευρά του τείχους του Αλή πασά, με ορατά τμήματα κατά τη δυτική πλευρά και ανασκαφικά δεδομένα στην ίδια πλευρά, τη βόρεια ακρόπολη (πύλη, πύργος) και σε τμήμα του τείχους στη νότια πλευρά.

Οπάγια Δολιανών

Στη βορειοανατολική άκρη της πεδιάδας του Καλπακίου βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της Οπάγιας. Πρόκειται για τειχισμένο οικισμό, στον οποίο έχουν εντοπιστεί δύο παλαιοχριστιανικές βασιλικές ενταγμένες σε εκτεταμένο κτηριακό συγκρότημα. Στο νοτιότερο τμήμα υψωνόταν οχυρωματικός οκταγωνικός πύργος (εικ. 5). Έχει ανασκαφεί μεγάλο μέρος της

ΟΠΑΓΙΑ ΔΟΛΙΑΝΩΝ

Εικ. 5. Οχυρωματικός πύργος.

Εικ. 6-8. Βασιλική Α΄. Ψηφιδωτά δάπεδα παλαιοχριστιανικής περιόδου.

Εικ. 9. Φωτική. Ναός Παναγίας Λαμποβήθρας. Παλαιοχριστιανικό ψηφιδωτό δάπεδο.

Εικ. 10. Φωτική, θέση «Βαλσαμάρι». Ναός Αγίας Φωτεινής. Ερείπια του ανατολικού τοίχου.

Βασιλικής Α΄ στα βόρεια του αρχαιολογικού χώρου. Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με τριμερές εγκάρσιο κλίτος και νάρθηκα. Ιδιαίτερης σημασίας είναι τα ψηφιδωτά δάπεδα του ναού (εικ. 6-8), τα οποία κατασκευάστηκαν σε δύο φάσεις στα τέλη του 5ου και τα μέσα του 6ου αι. μ.Χ. Στο νάρθηκα και το δυτικό τμήμα του κεντρικού κλίτους κυριαρχούν τα γεωμετρικά θέματα. Στο βόρειο κλίτος σώζονται παραστάσεις κυνηγιού, συμπλοκών άγριων ζώων, αλλά και ειρηνικών σκηνών, ενώ το δάπεδο του νότιου κλίτους κοσμεύει θαλάσσια σκηνή με προσωποποιήσεις θάλασσας και ποταμού.

Το τοπωνύμιο Οπάγια ίσως σχετίζεται με την αναφερόμενη στις γραπτές πηγές πόλη «Άππων», που αναφέρεται στον *Συνέκδημο* του Ιεροκλέους (6ος αι.) και «Οπά» της υστεροβυζαντινής περιόδου.

ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ

Φωτική

Πόλη ευρισκόμενη 4 χλμ. βορειοδυτικά της Παραμυθιάς επί του οδικού άξονα της Εγνατίας. Ιδρύθηκε πιθανότατα στα μέσα του 1ου αι. π.Χ. από τον Ιούλιο Καίσαρα και ήκμασε κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Στο κέντρο περίπου του αρχαιολογικού χώρου της Φωτικής βρίσκεται ο ερειπωμένος βυζαντινός ναός της

ντινός ναός της Παναγίας Λαμποβήθρας. Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με τρίπλευρη αψίδα στα ανατολικά και μεταγενέστερο νάρθηκα στα δυτικά. Είναι κτισμένη στη θέση παλαιοχριστιανικής βασιλικής, η ανασκαφή της οποίας αποκάλυψε τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου με γεωμετρικό και φυτικό διάκοσμο (εικ. 9), καθώς και πλήθος αρχιτεκτονικών μελών, πολλά από τα οποία έχουν επαναχρησιμοποιηθεί στην τοικοποιία του βυζαντινού μνημείου.

Στο βόρειο τμήμα του αρχαιολογικού χώρου, στη θέση «Βαλσαμάρι», βρίσκεται ο ερειπωμένος ναός της Αγίας Φωτεινής (εικ. 10). Η μεσοβυζαντινή τρίκλιτη βασιλική με τριμερές ιερό και μεταγενέστερο νάρθηκα δέχθηκε αρκετές προσθήκες και επισκευές κατά την υστεροβυζαντινή εποχή. Η ανασκαφή στο χώρο του μνημείου αποκάλυψε την ύπαρξη παλαιότερου ρωμαϊκού κτίσματος.

Στη ράχη Μαρούτσι, βορειοδυτικά της Φωτικής, ανασκάφηκε ο ναός της Αγίας Παρασκευής-Παλιοκλήσι, τρίκλιτη παλαιοχριστιανική βασιλική με νάρθηκα και αίθριο (εικ. 11). Στο χώρο του Ιερού Βήματος, μετά την εγκατάλειψη του παλαιοχριστιανικού μνημείου οικοδομήθηκε μικρό μονόχωρο ναύδριο. Στο εσωτερικό και περιμετρικά της βασιλικής αποκαλύφθηκε πλήθος τάφων.

Οι ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο έργων του Γ΄ ΚΠΣ.

Λαδοχώρι Ηγουμενίσσας

Στο Λαδοχώρι Ηγουμενίσσας ανασκάπτεται κάτω από δύσκολες συνθήκες, λόγω της υψηλής στάθμης του υδροφόρου ορίζοντα, υστερορωμαϊκός-παλαιοχριστιανικός οικισμός. Έχει αποκαλυφθεί εκτεταμένος οικιστικός τομέας με δρόμους, κάτω από τους οποίους διέρχονται αγωγοί, πλήθος οικιών, λουτρικές εγκαταστάσεις και νεκροταφείο. Επίσης, ανασκάφηκε μερικώς πεντάκλιτη βασιλική με

Εικ. 11. Φωτική, ράχη Μαρούτσι. Ναός Αγίας Παρασκευής-Παλιοκλήσι.

Εικ. 12. Κεντρική αίθουσα οικοδομικού συγκροτήματος. Ψηφιδωτό δάπεδο (5ος αι.).

Εικ. 13. Χρυσό νόμισμα (5ος αι.).

Εικ. 14. Εκμαγείο πήλινης μήτρας.

ψηφιδωτά δάπεδα διακοσμημένα με γεωμετρικά θέματα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει οικοδομικό συγκρότημα με μία κεντρική επιμήκη αίθουσα, περιβαλλόμενη από μικρότερους χώρους. Η κεντρική αίθουσα κοσμεύεται με ψηφιδωτά δάπεδα με γεωμετρικό διάκοσμο, τα οποία χρονολογούνται στον 5ο αιώνα (εικ. 12).

Από το πλήθος των κινητών ευρημάτων (κυρίως χρηστική κεραμική, γυάλινα θραύσματα, γλυπτά αρχιτεκτονικά μέλη) που έχουν έρθει στο φως από τις ανασκαφές στο Λαδοχώρι, ξεχωρίζει χρυσό νόμισμα του 5ου αιώνα και απότμημα πήλινης μήτρας με παράσταση του ιδιαίτερα δημοφιλούς παλαιοχριστιανικού θέματος του Καλού Ποιμένα (εικ. 13-14).

Προϊστάμενοι

†Φραγκίσκα Κεφαλλωνίτου (2000-2006)
Βαρβάρα Παπαδοπούλου (2006-2011)

Ανασκαφές

Περίδρομος Κάστρου Ιωαννίνων, Εσωτερικό της στοάς της Κύριας Πύλης Κάστρου Ιωαννίνων, Παναγία Λαμποβήθρα

Περιοχή Σουφαρί Σεράι, Βιβλιοθήκης και Λουτρών του Κάστρου Ιωαννίνων

Αγία Φωτεινή στο «Βαλσαμάρι»

Αγία Παρασκευή-Παλιοκκλήσι

Λαδοχώρι Ηγουμενίτσας

Οπάγια Δολιανών

Υπεύθυνοι αρχαιολόγοι

Β. Παπαδοπούλου

Β. Παπαδοπούλου, Α. Φιλίδου

Φ. Κεφαλλωνίτου, Β. Παπαδοπούλου

Φ. Κεφαλλωνίτου

Φ. Κεφαλλωνίτου, Β. Παπαδοπούλου, Α. Ζωγάκη

Α. Καραμπερίδη